

COVID- 19 PANDEMİSİNİN BDS 570 İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ STANDARDI KAPSAMINDA BİST'TE İŞLEM GÖREN ŞİRKETLERİN DENETİM RAPORLARINA ETKİSİ

Makale Bilgileri

Makale Geliş Tarihi : 14.08.2021
Makale Kabul Tarihi : 25.01.2022
Makale Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mbbakis.982862

Zeynep YAROĞLU*
Prof. Dr. Ganite KURT**

Bibliyografik Bilgiler

Yaroğlu, Z. & Kurt, G. (2022). “COVID- 19 pandemisinin bds 570 işletmenin sürekliliği standardı kapsamında bist'te işlem gören şirketlerin denetim raporlarına etkisi” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2022, Sayı : 66, Sayfa : 171-194) <https://doi.org/10.55322/mbbakis.982862>

ÖZ

2019 Aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan ve Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen COVID-19, küresel ekonomiyi derinden etkileyerek tüm sektörler üzerinde yüksek düzeyde belirsizlik doğurmaktadır. Belirsizlik ortamı sonsuz ömre sahip şirketlerin faaliyetlerini sürdürebilmesi varsayımı üzerinde şüphe oluşturarak, işletmenin sürekliliği esasına dik-katleri çekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, COVID-19 pandemi döneminde ortaya çıkan önemli belirsizliklerin BDS 570 İşletmenin Sürekliliği Standardı kapsamında bağımsız denetim raporlarına olan etkilerinin araştırılmasıdır. Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren toplam 391 halka açık şirketin 30.06.2020 tarihli ara dönem sınırlı denetim raporları ve 31.12.2020 tarihli bağımsız denetim raporları çalışma kapsamına dahil edilmiş ve nitel araştırma tekniklerinden dökümantasyon yöntemi yoluyla incelenmiştir.

Araştırma bulguları, halka açık şirketlerden 38'inin 2020 yılı sınırlı denetim raporlarında COVID-19 ve etkileri ile ilgili açıklamaya yer verilirken ve/ veya ilgili finansal tablo dipnotlarına dikkat çekilir-

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, zeynep.yaroglu@hbv.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-3713-9092

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ganite.kurt@hbv.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6438-2501

ken, 391 şirketten yalnızca yüzde birinin sınırlı denetim raporunda işletmenin sürekliliği esası ile ilgili ciddi şüphe oluşturan önemli bir belirsizliğin bulunduğu sonucuna varıldığını göstermektedir. 2020 yılı bağımsız denetim raporlarından ise 69'unun COVID-19 pandemisi nedeniyle ortaya çıkan çeşitli olay ve şartlara dikkat çektiği ve işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyeti ile ilgili ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcudiyetini üç bağımsız denetim raporunun açıkladığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, işletmenin sürekliliği, BDS 570, önemli belirsizlik, denetim raporu, kilit denetim konuları

Jel Sınıflandırması: M42, M48

EFFECTS OF COVID- 19 PANDEMIC ON THE AUDIT REPORTS OF THE COMPANIES LISTED IN BIST WITHIN THE CONTEXT OF ISA 570 GOING CONCERN

ABSTRACT

COVID-19 emerged in the People's Republic of China in December 2019 and was declared a pandemic by the World Health Organization in March 2020. The pandemic deeply affects the global economy and raises a high level of uncertainty on all sectors. The uncertainty environment draws attention to the going concern basis of accounting by creating doubts over the assumption that companies have an eternal life. In this context, the aim of the study is to investigate the effects of significant uncertainties that emerged during the COVID-19 pandemic on independent audit reports and reports on the review within the scope of ISA 570 Going Concern. Reports on the review of the interim financial statements and independent audit reports of 391 publicly traded companies operating in Borsa Istanbul for the financial year 2020 are included in the scope of the study and examined through the documentation method, one of the qualitative research techniques.

Research findings show that 38 out of 391 reports on the review of the interim financial statements for 2020 include and/or draw attention to disclosures about COVID-19 and its effects. Only one percent of the reports on the review conclude that a material uncertainty related to COVID-19 that may cast significant doubt on the entity's ability to continue as a going concern exists. Independent auditors of 69 publicly traded companies communicate a matter or matters that arose due to the COVID-19 pandemic for 2020. However, three independent audit reports concluding a material uncertainty that may cast serious doubt on the ability of the entity to continue as a going concern is observed.

Keywords: COVID-19, going concern, ISA 570, material uncertainty, audit report, key audit matters

Jel Classification: M42, M48

1. GİRİŞ

2019 yılı Aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde ortaya çıkan COVID-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2020 yılı Mart ayında pandemi (salgın) olarak ilan edilmiştir (AA, 11.03.2020).

Krizler; pandemiler, savaşlar, ekonomik, finansal ve doğal afetler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan şoklar, işleyiş açısından arz veya talep yönlü, kapsam bakımından bölgesel veya küresel, süre olarak kısa veya uzun vadeli ve içerdiği belirsizlik düzeyi dikkate alındığında belirsiz veya çok belirsiz özelliklere sahiptir. Ancak Tablo 1 incelendiğinde, COVID-19 pandemisinin tüm diğer kriz türlerinin en kötü özelliklerini bir arada taşıdığı görülmektedir. Bu durum, son yüzyılda gerçekleşen 1930 Büyük Buhran, II. Dünya Savaşı, OPEC I-II Petrol Krizleri ve Küresel Finansal Kriz ile kıyaslandığında krizin şiddeti ve ekonomik büyümedeki daralmanın çok büyük seviyelere ulaşacağını işaret etmektedir (Dünya Bankası, 2020: 6-7).

Tablo 1. Krizler ve Bunlarla İlişkili Şokların Bir Sınıflandırması

Krizlerin Türleri	Şokların Özellikleri							
	İşleyiş/ Mekanizma		Kapsam		Süre		Belirlilik	
	Arz	Talep	Yerel/ Bölgesel	Küresel	Kısa	Uzun	Belirsiz	Çok Belirsiz
Pandemiler	X	X	X	X		X		X
Savaşlar	X	X	X			X		X
Makroekonomik Krizler (hiperenflasyon gibi)		X	X			X		X
Uluslararası Finansal Krizler		X		X	X		X	
Doğal Afetler	X		X		X		X	

Kaynak: Dünya Bankası, 2020: 5

Pandeminin yüksek düzeyde belirsizlik içermesine halk sağlığı ve ekonomik faktörler neden olmaktadır. Pandeminin seyri ve buna bağlı olarak tıbbi müdahale ihtiyacı ve özellikle de temas yoğun sektörler için faaliyetlerde kısıtlamalara ve aksaklıklara neden olmaktadır. Belirsizliğe neden olan diğer unsur ekonomik faktördür. Ekonomik faktörler; talep düşüklüğü, turizmin zayıflaması ve sıcak para hareketliliğindeki düşüşten kaynaklanan küresel yayılmaların boyutudur. (Dünya Bankası, 2020: 6-7).

COVID-19 pandemisinin hem arz hem talep yönlü olması, hem bölgesel hem küresel yönde etki etmesi, uzun vadeli ve yüksek belirsizlik içermesi, bağımsız denetimin finansal piyasalarda güven ve istikrarın temini bakımından önemini artırmakla beraber birçok kısıtlayıcı etkiyi de beraberinde getirmektedir.

Pandemi ile birlikte finansal tabloların bağımsız denetiminde ortaya çıkan değişiklikler, denetim prosedürlerinin uzaktan uygulanması ve yeni risklerin ortaya çıkması; denetim ortamının çok daha farklı hale gelmesine neden olmaktadır. Fiziksel mesafe, denetim sürecinde mobil cihazların ve uygulamaların kullanılması, envanter gözlemlerinde büyük değişiklikler doğurmaktadır. Örneğin normal zamanlarda denetim ekibi tarafından yerinde gerçekleştirilen stokların denetiminde, işletme personeli yardımıyla video canlı yayınından ve mobil cihazlardan faydalanarak stokların fiziki sayımı gözlemlenebilir ve test sayımları gerçekleştirilebilir. (Tysiac, 09.12.2020) Mevcut ortamdan kaynaklanan belirsizlik, yönetim tarafından kullanılan muhasebe politikalarının uygunluğu ile yapılan muhasebe tahminlerinin ve ilgili açıklamaların makul olup olmadığı hakkında bağımsız bir görüş oluşturmak için ihtiyaç duyulan yeterli ve uygun denetim kanıtının elde edilmesindeki zorluğu artırabilmektedir. Finansal tablo hazırlayıcıları ve denetçiler için, daha önce karşılaşılmayan ve şimdi dikkate alınması gerekebilecek riskler ortaya çıkabileceğinden, planlama ve denetim sürecinin başlarında pandeminin etkilerini değerlendiren tartışmalara dahil olmak önem arz etmektedir. (Arnold, 2020)

Sektör, finansal durum, tedarik zinciri ve dağıtım lojistiği, işgücü bileşimi, değişen müşteri tercihleri vb. farklılıklarına bağlı olarak tüm işletmeleri farklı şiddetlerde etkisi altına alan COVID-19, sayısız finansal raporlama zorluğu doğurmuştur (Deloitte, 2020a: 1). Bu yüzden işletmeler, COVID-19'un varlık ve yükümlülüklerin ölçülmesi üzerindeki etkisini, kazanç ve kayıpların finansal tablolara alınmasını, işletmenin sürekliliği üzerindeki potansiyel etkisini ve ilgili açıklamaları dikkate almalıdır (Pwc,2020: 1).

KPMG'nin Türkiye Strateji ve Operasyonlar Danışmanlık bölümü, COVID-19'un ülkemiz ekonomisine, sektörlere ve işletmelere etkilerini anlamak amacıyla gerçekleştirdiği şirketlerin gözünden COVID-19'dan etkilenme öngörüsü anketi de yukarıda açıklananları destekleyen niteliktedir. İkincisi Mayıs 2020'de yapılan anket çalışmasının sonuçları bağımsız denetim/ mali müşavirlik/ danışmanlık sektörü için incelendiğinde, ankete katılan şirketlerin yüzde 60'ının yüksek, yüzde 40'ının ise orta etkilenme öngörüsünün bulunduğunu göstermektedir. (KPMG, 2020a)

Bağımsız denetçinin, COVID-19'u göz önünde bulundurarak belirli denetim alanları için önceki risk değerlendirmelerini sorgulaması veya revize etmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, bazı finansal tablo bölümleri, açıklamalar da dahil olmak üzere, denetçinin finansal tabloların sunumuna ilişkin değerlendirmesini zorlaştırmaktadır. Örnek olarak:

- İşletmenin sürekliliği,
- Bilanço tarihinden sonraki olaylar,
- Değer düşüklüğü dahil varlıkların değerlemesi,
- Gerçeğe uygun değer ölçümleri dahil olmak üzere muhasebe tahminleri,
- Sözleşme değişikliklerinin etkileri dahil olmak üzere hasılatın finansal tablolara alınması,
- Finansal kiralamarlar,
- Riskten korunma,

- Gelir vergileri,
- Karşılıklar ve koşullu borçlar,
- Borç değişiklikleri veya yapılandırmaları,
- Riskler, belirsizlikler ve likidite ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere açıklamalar verilebilir. (PCA-OB, 2020: 3-4; Accountancy Europe, 20.03.2020)

Bu çalışma ile COVID-19 pandemisinin denetim raporlarına etkisi, Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin işletmenin sürekliliği esası dikkate alınarak nitel araştırma tekniklerinden dökümantasyon tarama yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmanın konusunu oluşturan nitel veriler, sınırlı denetim raporları ile bağımsız denetim raporlarının ve denetim raporlarında atıfta bulunulan finansal tablo dipnotlarının incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Sonuç olarak, Borsa İstanbul'da tüm sektörlerde (spor faaliyetleri eğlence ve oyun faaliyetleri sektörü hariç) işlem gören 391 şirketin 01.01.2020- 30.06.2020 ara hesap dönemi sınırlı denetim raporlarından beşinde ve 01.01.2020- 31.12.2020 hesap dönemi bağımsız denetim raporlarından birinde işletmenin sürekliliği esası ile ilgili şüphe oluşturabilecek COVID-19 kaynaklı önemli bir belirsizliğin varlığı raporlanmıştır. Anılan finansal tablo ve dipnotlarının denetimini gerçekleştiren denetim şirketleri ise 01.01.2020- 30.06.2020 ara hesap dönemi raporlarından 38'inde ve 01.01.2020- 31.12.2020 hesap dönemi bağımsız denetim raporlarından 69'unda COVID-19 ile ilgili açıklamaya yer vermiştir.

2. İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ

İşletmenin sürekliliği kavramı uyarınca, işletmenin sonsuz ömre sahip olduğu ve öngörülebilir gelecekte faaliyetlerini sürdüreceği varsayılmaktadır. Maliyet esasının temelini oluşturan bu kavramın bir sonucu olarak, finansal tabloların hazırlanmasında, tasfiye değeri dışında birçok değerlendirme ölçüsü uygulama alanı bulmaktadır. Diğer taraftan işletmenin sürekliliği kavramının göz ardı edilmesi, varlıkların tasfiye değerleri ile değerlendirilmesini ve edinme değeri ile karşılaştırarak karın belirlenmesine yol açmaktadır. (Sevilengül, 2014: 19; Kavramsal Çerçeve, 3.9) Oysa işletmenin faaliyet süresinin sınırsız olduğunun varsayılması, karın sonuç hesaplarından hareketle gelir ve giderlerin eşleştirilmesi yoluyla saptanması anlayışını doğurmaktadır (Akdoğan ve Aydın, 1987: 418).

Bir işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetini faaliyet gösterdiği sektör ve coğrafi alan, müşteri ve tedarikçilerinin finansal durumu, işletmenin kendi likiditesi ve ödeme gücü gibi birçok faktör etkilemektedir. COVID-19 pandemisi ve buna bağlı olarak kötüleşen ekonomik ortamın bir sonucu olarak, azalan gelirler ve nakit akışları, işletmenin mevcut veya yeni yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyeti hakkında soru işaretleri doğurabilmektedir. (IAASB, 2020a: 1)

2.1. İşletme Yönetiminin Sorumluluğu

TMS 1 Md.25'te belirtildiği üzere yönetimin, işletmenin sürekliliğini devam etme yeteneğini değerlendirmesi gerekmektedir. Eğer yönetim, şirketi tasfiye etmeye veya ticari faaliyetini durdurmaya niyetli ise veya bunu yapmaktan başka gerçekçi bir alternatifi yoksa artık işletmenin sürekliliği geçerli olmayacaktır.

İşletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetini değerlendirme görevi, TMS 1 Md.25-26'da açıklanmış üzere yönetime aittir. Yönetim, işletmenin sürekliliği varsayımının geçerli olup olmadığını değerlendirirken, olayların muhtemel sonuçları ile şartlardaki değişiklikleri ve bu tür olay ve şartlara yönelik gerçekçi müdahaleleri göz önünde bulundurarak gelecekle ilgili elde edilebilen tüm bilgileri dikkate almalıdır. Bu hususlar, işletmenin mevcut ve beklenen karlılığı, mevcut finansal borçların ödeme planları ve potansiyel finansman kaynakları ile ilgili faktörlerin yanı sıra, COVID-19 pandemisinin neden olduğu mevcut ekonomik belirsizliği ve piyasa oynaklığını da içermelidir. (KPMG, 2020b) COVID-19'a bağlı olarak hızla değişen koşullar, yönetimin, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin değerlendirmesini daha zorlu hale getirmektedir (IAASB, 2020a: 3). Zira yönetim, işletme faaliyetlerindeki aksaklıkların uzayıp uzamayacağını ve herhangi bir geçici kapatma veya kısıtlamanın etkilerini değerlendirmeli, ürün veya hizmetlere yönelik talepte azalmaya (ve müşteri davranışlarında değişikliklere) veya önemli likidite sorunlarına (veya her ikisine) yol açıp açmayacağını ve devlet desteklerinin ne süre ile devam edeceğini dikkate almalı, nakit akış tahminlerini gözden geçirmeli ve tüm bunların yanı sıra işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığını değerlendirmelidir (Deloitte, 2020b; IFRS, 2021: 1).

Hızla değişen ekonomik ve ticari koşullar ve COVID-19'un etkisi göz önüne alındığında, yönetimin gelecekle ilgili elde edilebilen tüm bilgileri hesaba kattığı sürenin, TMS 1 Md.26'da belirtilen asgari süre olan 12 ayın ötesine uzatılması gerekebilir. Raporlama tarihinden başlayan bu süre, işletmeye özel olay ve şartlara bağlı olmalıdır. Ayrıca işletmenin sürekliliğinin değerlendirmesinde kullanılan varsayımlar, şirketin finansal tablolarının diğer alanlarında kullanılanlarla tutarlı olmalıdır (KPMG, 2020b).

Finansal tablo açıklamalarının ayrıntı düzeyi, işletme üzerindeki etkilerin niteliği ve kapsamı dahil olmak üzere şirketin içinde bulunduğu olay ve şartlara bağlıdır. (KPMG, 2020b) Bu olay ve şartlara ilişkin açıklamalar, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığını göstermelidir (BDS 570, Md.22). Mevcut piyasa koşulları göz önüne alındığında ve finansal tablo kullanıcıları ile düzenleyicilerin beklentileri göz önünde bulundurulduğunda, işletmenin sürekliliği varsayımına ilişkin açıklamaların açık ve net olması çok önemlidir. Örneğin, finansal tablo kullanıcıları, yönetimin işletmenin sürekliliği konusunda sonuca varmak için kullandığı varsayımların diğer finansal tablo varsayımları ile ne şekilde ilişkili olduğunun açıklanmasını bekleyebilmektedir (IFRS, 2021: 2).

2.2. Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu

Denetçinin sorumlulukları, yönetimin işletmenin sürekliliği esasına uygun olarak finansal tablolar hazırlamasını yeterli ve uygun kanıtlar elde etmek yoluyla bu esasın kullanılmasının uygunluğu ile ilgili bir sonuca varmak ve işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığı hususunda bir sonuca varmaktır (BDS 570, Md.6, 9).

COVID-19 pandemisinin, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay ve şartlara yol açması muhtemel olduğundan, denetçiler BDS 570 Md.16 uyarınca yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek amacıyla ek denetim prosedürleri uygulayarak, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığı hakkında bir sonuca varmalıdır. Bu ek denetim prosedürleri kapsa-

mında bağımsız denetçi, yönetimin işletmenin sürekliliğiyle ilgili şüpheleri ortadan kaldırmaya yönelik eylem ve planlarını da değerlendirmelidir. Yönetimin işletmenin sürekliliği hakkındaki değerlendirmesi sonucu ortaya koyduğu planlarının mevcut şartlar altında uygulanabilirliğini ve bu planların uygulanması durumunda mevcut durumun iyileşme ihtimalini değerlendirmelidir. Yönetimin bu değerlendirmeyi yapmamış olması halinde ise, bağımsız denetçi yönetimden bu değerlendirmenin gerçekleştirilmesini talep etmelidir. (KGK, 2020) Yönetimin eylem ve planları ile değerlendirmeleri genellikle nakit akışı tahminleri yoluyla gerçekleştirildiği için, denetçi bu tahminleri mesleki yargısını kullanarak dikkate almalı ve kullanılan temel verileri de değerlendirmelidir. Denetçi, nakit akış tahminlerinde kullanılan temel verilerin güvenilirliğinden ve yönetimin bu tahminleri yaparken kullandıkları varsayımların uygunluğundan emin olmalıdır. (Dohrer ve Tysiac, 2020) Ayrıca, yönetimin değerlendirme yaptığı tarihten itibaren herhangi bir ilâve bilgi veya durumun ortaya çıkıp çıkmadığı da bağımsız denetçi tarafından değerlendirilmelidir (KGK, 2020).

Denetçinin değerlendirmelerinin ayrılmaz bir parçası ise, işletmenin sürekliliğine ilişkin yönetimin finansal tablo açıklamalarıdır. Denetçi, yönetimin değerlendirmesine ilişkin yaptığı çalışmalara dayanarak, şirketin içinde bulunduğu şartlara göre açıklamaların yeterliliğini ve bu açıklamaların denetim raporu üzerindeki etkilerini belirlerken mesleki yargısını kullanmalıdır. (Arnold, 2020)

Denetçinin mesleki yargısına göre COVID-19 pandemisinin doğurduğu belirsizliğin işletme üzerindeki muhtemel etkisinin büyüklüğü ve gerçekleşme ihtimali, finansal tabloların gerçeğe uygun sunumuna ve gerçeği tüm yönleriyle yansıtmasına (yanıltıcı olmamasına) yönelik uygun açıklamaları gerektiriyor ise, COVID-19 pandemisi işletme için önemli bir belirsizlik doğurmaktadır (BDS 570, Md.18). Tüm bu bilgilerin ışığında, COVID-19 denetim raporunda;

- denetçinin mesleki yargısına göre, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konulardan birisi olarak belirlemesi halinde kilit denetim konusu olarak «Kilit Denetim Konuları» başlığı altında,
- işletme tarafından yapılan açıklamalara dikkat çekmek adına «Dikkat Çekilen Hususlar» paragrafında,
- işletmenin sürekliliği esasını kullanmanın uygun olduğu ancak önemli bir belirsizliğin olduğu durumlarda eklenen «İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik» paragrafında yer alabilmektedir (KGK, 2020; Arnold, 2020).

2.2.1. Kilit Denetim Konuları

Kilit denetim konuları bağımsız denetim raporundan sağlanan yararlılığı, şeffaflığı ve bilgiyi artırmayı amaçlamaktadır. Denetçi tarafından yapılan açıklamaların, hedef kullanıcıları, finansal tabloların denetiminde en çok önem taşıyan konularla ilgili olarak aydınlatması beklenmektedir. (BDS 701, Md.2-3) COVID-19 pandemisinin gelecekteki etkilerine ilişkin belirsizlikleri göz önünde bulundurarak denetçiler, bu belirsizliğin riskini kilit denetim konularında ele alabilmektedir. Mevcut COVID-19 ortamında, denetçinin azami düzeyde dikkat etmesi gereken konulara ilişkin tespiti, örneğin, yeterli ve uygun denetim kanıtının elde edilmesindeki ve finansal tablolara ilişkin görüş oluşturulmasındaki zorluk, önemli yanlışlık risk düzeyi ve finansal tablolar üzerinde önemli etkisi olan belirli olay veya işlemler ile ilgi-

lidir. Denetçinin azami düzeyde dikkat etmesi gereken konular özellikle, yönetimin önemli yargılarda bulunduğu ve dolayısıyla uygulanan denetim prosedürlerini önemli ölçüde etkileyen alanlardır. (BDS 701, Md.9, A13-14)

Denetim raporunda bildirilmesi gereken kilit denetim konusunun (konularının) bulunduğu karar verildiğinde, denetçi bunu denetim raporunun “Kilit Denetim Konuları” başlığı altında ayrı bir bölümünde açıklamaktadır (BDS 701, Md.11). İlgili başlık (BDS 701, Md.13):

- o finansal tablolarda varsa konuya ilişkin açıklamaya (açıklamalara) atfı,
- o konunun cari dönem denetiminde en önemli konulardan biri olarak değerlendirilerek kilit denetim konusu olarak belirlenme nedenini,
- o konunun denetimde nasıl ele alındığı içermektedir.

İlgili açıklamalara atıfta bulunulması, finansal tablo kullanıcılarının, yönetimin finansal tabloları hazırlarken konuyu nasıl ele aldığını daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Ayrıca denetçi, finansal tablo kullanıcılarının konunun neden bir kilit denetim konusu olduğunu anlamalarına yardımcı olabilecek bu tür açıklamaların kilit yönlerine dikkat çekebilmektedir. (IAASB, 2020b: 8)

BDS 705 uyarınca olumlu görüş dışında bir görüş verilmesine yol açan bir husus veya BDS 570 uyarınca işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizlik doğası gereği kilit denetim konuları olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu tür durumlarda, bu hususlar denetim raporunun Kilit Denetim Konuları bölümünde açıklanmaz; bunun yerine denetçi, Kilit Denetim Konuları bölümünde “Şartlı (Olumsuz) Görüşün Dayanağı” veya “İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik” paragraflarına atıfta bulunmaktadır. Böylece bu konuların denetim raporunda uygun bir şekilde öne çıkarılması sağlanmaktadır. (BDS 701, Md.15, A6)

2.2.2. Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragrafları

Denetçi, mesleki yargısına göre, kullanıcıların finansal tabloları anlamaları için temel teşkil edecek kadar önemli olan, finansal tablolarda uygun şekilde sunulan veya açıklanan bir konuya kullanıcıların dikkatini çekmeyi gerekli görebilmektedir. Bu durumlarda, BDS 706, denetçinin denetim raporunun ayrı bir bölümüne uygun bir başlıkla bir “Dikkat Çekilen Hususlar” paragrafı eklemesini gerektirmektedir. Öte yandan “Diğer Hususlar” paragrafı, denetçinin yargısına göre kullanıcıların denetimi, denetçinin sorumluluklarını veya denetim raporunu anlamaları bakımından önemli olan ve finansal tablolarda sunulan veya açıklananlar dışında konuları içermek üzere denetim raporuna eklenmektedir. (BDS 706, Md.1,7,10) COVID-19’un belirli bir işletme için bu tanımı karşılayıp karşılamadığını belirlerken denetçiler, söz konusu işletmenin koşullarını dikkate almalı ve mesleki yargısını kullanmalıdır. Diğer bir ifadeyle, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli bir şüphe olmasa bile, denetçi yine de Dikkat Çekilen Hususlar paragrafının gerekli olduğu sonucuna varabilmektedir. (Dohrer ve Mayes, 2020)

Dikkat Çekilen Hususlar paragrafı, bir kilit denetim konusu olarak belirlenmemiş konuyu tam olarak açıklayan ilgili açıklamaların finansal tablolarda bulunabileceği durumlarda, vurgulanan konuya açık bir atıf içermekte ve vurgulanan konunun denetçi görüşünü değiştirmedeğini belirtmektedir (BDS 706, Md.8).

Daha önce de belirtildiği gibi, finansal tablo açıklamalarının yeterliliği, COVID-19 pandemisinin etkileri nedeniyle giderek artan bir önem kazanmaktadır. Ayrıca BDS 706 Md.A6’da işletmenin finansal durumunu önemli ölçüde etkilemiş veya etkilemeye devam eden COVID-19 gibi ciddi bir afet durumunun denetim raporuna “Dikkat Çekilen Hususlar” paragrafı olarak eklenebileceği hükmüne yer vermektedir. Bunun muhtemel bir sonucu olarak, artan sayıda finansal tablo açıklamalarına dikkat çekmek amacıyla “Dikkat Çekilen Hususlar” paragraflarının yaygın olarak kullanılması, denetçinin bu konularla ilgili bildirimlerinin etkinliğini azaltabilecektir (BDS 706, Md.A6).

Bir “Dikkat Çekilen Hususlar” paragrafı, geçerli finansal raporlama çerçevesi uyarınca yönetimin yapması gereken açıklamaların veya gerçeğe uygun sunumun sağlanması için gerekli olan finansal tablo açıklamalarının yerine geçmemektedir. Ayrıca, denetçi tarafından işletmenin sürekliliğine ilişkin önemli bir belirsizliğin mevcut olduğu sonucuna varıldığında, “Dikkat Çekilen Hususlar” paragrafı BDS 570’e uygun raporlamaya alternatif görülmemektedir. (BDS 706 Md.A7)

2.2.3. İşletmenin Sürekliliğine İlişkin Önemli Bir Belirsizliğin Denetim Raporu Üzerindeki Etkileri

Bağımsız denetçinin, yönetimin benimsediği eylem ve planların işletmenin sürekliliğiyle ilgili şüpheleri giderip gidermediği ve COVID-19 nedeniyle yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edemediği durumlar ile söz konusu etkilerin önemli ve yaygın olup olmadığı hususundaki değerlendirmeleri doğrultusunda ve BDS 705 hükümleri uyarınca denetçi raporunda olumlu görüş dışında başka bir görüş vermesi gerekebilmektedir. (KGGK, 2020; Arnold, 2020) İşletmenin sürekliliğine ilişkin denetim raporunda değişiklik gerektiren durumlar IAASB tarafından yayınlanan “COVID-19 Nedeniyle Değişen Mevcut Ortamda Denetçi Raporlaması” başlıklı rehber niteliğindeki dokümanda aşağıda yer alan Tablo 2’deki gibi örneklendirilmektedir.

Tablo 2. İşletmenin Sürekliliğine İlişkin Denetçi Raporunda Değişiklik Gerektiren Durumlar

Denetim Raporuna Etkileri		
Denetçinin Yargısı	Denetim Görüşü	Değişiklikle Sonuçlanan Durum
Finansal tabloların hazırlanmasında işletmenin sürekliliği esasının uygun olmaması	Olumsuz görüş	Finansal tabloların, yönetim tarafından işletmenin sürekliliği esasını kullanarak hazırlandığında ancak denetçinin mesleki yargısına göre bu esasın artık uygun olmadığı hallerde kullanılabilir. (BDS 570, Md.21)
İşletmenin sürekliliği esasının kullanılmasının uygun olması ancak önemli bir belirsizliğin mevcut olması	Olumlu Görüş	Finansal tablolarda önemli belirsizliğe ilişkin yeterli açıklama yapıldığında, denetim raporu "İşletmenin Sürekliliği İle İlgili Önemli Belirsizlik" paragrafı altında aşağıdakilere ilişkin ayrı bir bölüm içerir (BDS 570, Md.22):
	+	Finansal tablolardaki ilgili açıklamalara dikkat çekilir.
	İşletmenin Sürekliliği İle İlgili Önemli Belirsizlik Paragrafı	Bu olay veya koşulların, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcut olduğu ve konuya ilişkin denetim görüşünün değişmediğine işaret ettiği belirtilir.
	Şartlı Görüş veya Olumsuz Görüş	Finansal tablolarda önemli belirsizliğe ilişkin yeterli açıklama yapılmadığında denetçi (BDS 570, Md.23): BDS 705'e uygun olarak şartlı veya olumsuz görüş bildirir; ve Denetim raporunun "Şartlı (Olumsuz) Görüşün Dayanağı" paragrafında işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcut olduğu ve finansal tabloların bu konuyu yeterince açıklamadığı belirtilir.
	Görüş Bildirmekten Kaçınma	Finansal tabloların bütününe yaygın ve önemli olan birden fazla belirsizliği içeren durumlar (son derece nadir durumlarda) olduğunda kullanılabilir.
Yönetimin değerlendirmesini yapmak ya da genişletmek istememesi nedeniyle denetçinin yargı oluşturamaması	Şartlı Görüş veya Görüş Bildirmekten Kaçınma	Yönetim denetçi tarafından talep edilmesi halinde işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin değerlendirmesini yapmak veya genişletmek konusunda isteksiz olduğunda, yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasına ilişkin bir sonuca varamayabileceğinden denetçi, bu durumun denetim raporu üzerindeki etkilerini dikkate alır. BDS 705 hükümleri uyarınca, denetimin kapsamı üzerindeki bu tür bir sınırlamanın finansal tablolar üzerindeki olası etkileri önemliyse, şartlı görüş veya görüş bildirmekten kaçınma uygun olabilir. (BDS 570, Md.A35)

İşletmenin sürekliliği esasının uygun olmaması ve finansal tabloların başka bir muhasebe esasına göre hazırlanmış olması	Olumlu Görüş	İşletmenin sürekliliği esası uygun olmadığında ve yönetim finansal tabloları başka bir esasa göre hazırladığında (örneğin tasfiye değerine göre) ve:
		Denetçi, içinde bulunulan şartlar altında diğer muhasebe esaslarının kabul edilebilir olduğuna karar verir; ve
		Finansal tabloların hazırlandığı muhasebe esasları hakkında yeterli açıklamaya yer verilir.
		Bu durumlarda denetçi, olumlu görüş verir ancak, finansal tablo kullanıcılarının dikkatini alternatif muhasebe esasına ve kullanım nedenlerine çekmek için, BDS 706 uyarınca denetim raporuna bir "Dikkat Çekilen Hususlar Ve Diğer Hususlar" paragrafı eklemeyi uygun veya gerekli görebilir. (BDS 570, A27)

Kaynak: IAASB (2020b: 5-7)

İşletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyeti ile ilgili ciddi şüphe oluşturabilecek olay ve şartlara ilişkin örneklere BDS 570 Md. A3'te yer verilmektedir. Buna göre COVID-19 pandemisi ile işletmenin finansal durumunda ortaya çıkabilecek olay ve şartlar:

- Kısa vadeli yükümlülük pozisyonu,
- Kreditorlerin sağladığı finansal desteğin çekileceği yönünde belirtiler,
- İşletme faaliyetleri ile ilgili nakit çıkışları,
- Finansal oranlardaki olumsuzluk,
- Önemli tutarlarda faaliyet zararı,
- Nakit akışı yaratan varlıkların değerindeki önemli azalışlar,
- Alacaklılara vadesinde ödeme yapılamaması,
- Kredi sözleşmelerinin şartlarına uyulamaması olarak sıralanabilmektedir.

COVID-19'un işletmenin sürekliliği esasına etkileriyle ve COVID-19 kaynaklı önemli belirsizliklerle ilgili bağımsız denetim şirketlerinin gerekli ve yeterli açıklamalara denetim raporlarında yer verip vermediğini incelemek amacıyla, spor faaliyetleri eğlence ve oyun faaliyetleri sektörlerinde yer alan dört işletme hariç olmak üzere Borsa İstanbul'da tüm sektörlerde işlem gören şirketlerin tamamı araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

3. LİTERATÜR

Literatürde işletmenin sürekliliğinin finansal tablolara etkisini inceleyen çalışmalar yer almaktadır (Mert, Güner ve Duyar, 2019; Koçyiğit, Tanç ve Elitaş, 2018; Demirkol, 2019; Terzi, Atmaca ve Öktem, 2016). Bununla birlikte, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkması ile literatüre kazandırılan çalışmalar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Literatürde Yer Alan Çalışmalar

Makale	Amaç	Kapsam	Yöntem
Adana ve Özbirecikli (2020)	Covid-19'un bağımsız denetim sürecine ve bağımsız denetçi raporuna olası etkilerini değerlendirmek	03.03.2020 ve 04.06.2020 tarihleri arasında raporlanan 81 bağımsız denetim raporu ve finansal raporları	Nitel araştırma
Baskan (2020)	BDS 570 kapsamında denetçi raporları ile ilgili olarak denetçiler tarafından nelere dikkat edilmesi gerektiğini tespit etmek	-	
Cavlak (2020)	Covid-19'un işletmelerin finansal raporlama süreçleri ile finansal raporlara olası etkilerini analiz etmek	BIST 100 Endeksi'nde yer alan şirketlerin 31.03.2021 tarihli 3 aylık ara dönem finansal tabloları	İçerik Analizi
Crucean ve Hategan (2021)	Covid-19'un bilanço tarihinden sonraki olay olarak raporlanması ve işletmenin sürekliliği açılarından finansal tablolara ve denetim raporlarına etkilerini araştırmak	Bükreş Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören 60 şirketin 2019 yılı finansal tabloları, denetim raporları ve faaliyet raporları	Regresyon Analizi
Demir (2020)	Covid-19'un TMS/ TFRS'ler ve BDS'ler bakımından finansal raporlama ve bağımsız denetim sürecine etkilerini değerlendirmek ve önerilerde bulunmak	-	
Karacan (2020)	Covid- 19'un finansal tablolara muhtemel etkilerini değerlendirmek ve önerilerde bulunmak	Şirketlerin 31.12.2019 ve 31.03.2020 tarihli finansal raporları	-
Köse ve Ağdeniz (2020)	BDS 570'in uygulama sürecine etkilerini incelemek	KAP'a COVID-19 bildiriminde bulunanlar ile lokantalar ve oteller sektöründeki şirketlerin 31.12.2019 tarihli yıllık finansal tabloları ve denetim raporları	
Savova (2020)	Covid-19'un işletmenin sürekliliği kavramı kapsamında finansal tablolara etkisi ortaya koymak	Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören 12 işletmenin 2020 yılı ilk çeyreğine ait 3 aylık finansal tablo ve dipnotları	İçerik Analizi
Tibiletti, Marchini, Gamba ve Todaro (2021)	Covid-19'un şirketlerin finansal tablo açıklamalarına ve işletmenin sürekliliğine etkilerini incelemek	İtalya'da borsaya kote şirketten 152'sinin 31.06.2019 ve 31.06.2020 tarihli ara dönem finansal tablo ve dipnotları ile 31.12.2019 tarihli finansal tablo ve dipnotları	İçerik Analizi

Tablo 3'te görülmekte olduğu üzere çalışmalar, COVID-19'un erken dönem etkilerinin bilanço sonrası olaylar kapsamında incelenmesi veya olası etkilerinin tahmin edilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır.

4. YÖNTEM VE BULGULAR

COVID-19 pandemisiyle birlikte, denetim raporlarında işletmenin sürekliliği ile ilgili olarak daha fazla denetim görüşünün değiştirileceği, işletmenin sürekliliğiyle ilgili önemli belirsizliklerin daha fazla vurgulanacağı ve COVID -19 ile ilgili diğer açıklamaları içeren çok sayıda Kilit Denetim Konuları paragraflarının bulunacağı beklentisi, çalışmamızın motivasyonunu oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, bağımsız denetçilerin denetim raporlarında COVID-19'un işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin varlığını değerlendirerek açıklayıp açıklamadığını araştırmak üzere, çalışmamızın kapsamına Borsa İstanbul'da spor faaliyetleri eğlence ve oyun faaliyetleri sektörlerinde yer alanlar hariç olmak üzere tüm sektörlerde işlem gören halka açık şirketler dahil edilmiştir. Nitel araştırma tekniklerinden dökümantasyon yöntemi kullanılmıştır.

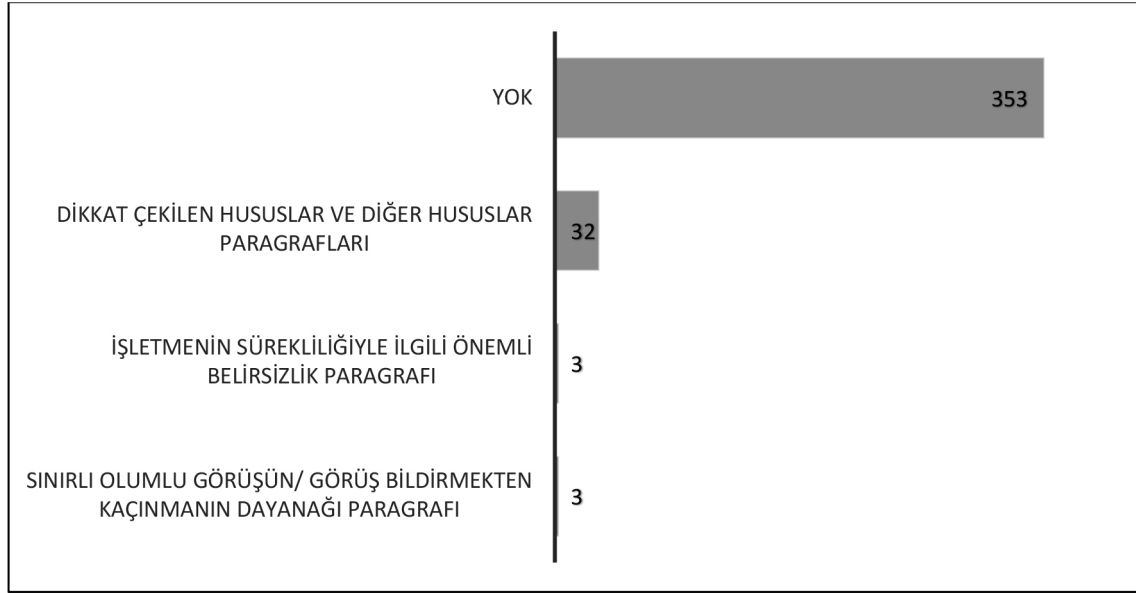
Bu bağlamda çalışmamızın veri setini, 391 işletmeye ait 2020 yılı altı aylık ara dönem finansal bilgilere ilişkin sınırlı denetim raporu ve 391 işletmeye ait 2020 hesap dönemi (yayınlanmış) finansal tablolarının bağımsız denetim raporları oluşturmaktadır.

Araştırma sonucunda 391 şirkete ait 2020 yılı ara dönem sınırlı denetim raporlarından 38 denetim raporunda COVID-19 ile ilgili paragrafın yer aldığı görülmektedir. Bu işletmelerin işlem gördükleri pay piyasası, finansal tablolarını denetleyen denetim şirketleri ve faaliyet gösterdikleri sektör bilgileri aşağıda Tablo 4'te yer almaktadır. Ayrıca esas olarak, COVID-19'un işletme üzerindeki muhtemel etkisinin büyüklüğü ve gerçekleşme ihtimali ile ilgili açıklamalar; işletmelerin olumsuz yönde etkileneceği ve etkisinin belirsiz olduğu yönünde yoğunlaşmaktadır. Denetim raporunda COVID-19 ile ilgili paragrafa yer veren denetim şirketlerinden %66'sının 4- Büyükler dışındaki denetim şirketleri olması dikkat çekicidir. Sektörel olarak baktığımızda ise, %68 oranı ile imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ve mali kuruluşların denetim raporlarında COVID-19 ile ilgili açıklamaların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4. Ara Dönem Sınırlı Denetim Raporlarında COVID-19'un Etkisi

		ŞİRKET SAYISI					
		Önemli Belirsizlik	Olumsuz Etki	Sınırlı Etki	Etkisiz	Belirsiz Etki	TOPLAM
PAY PIYASASI	Yıldız Pazar	1	3			5	9
	Ana Pazar	2	9	2		8	21
	Alt Pazar	1	1			2	4
	Yakın İzleme Pazarı	1	1		1		4
	Piyasa Öncesi İşlem Platformu		2				0
DENETİM ŞİRKETİ	PwC	1					2
	EY		2			3	5
	KPMG	1					1
	Deloitte		2	1		3	5
	Diğerleri	3	11	1	1	9	25
SEKTÖR	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık						0
	Madencilik ve Taş Ocakçılığı						0
	İmalat	1	7	1	1	3	13
	Elektrik Gaz ve Su						0
	İnşaat ve Bayındırlık		1	1		1	3
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokantalar ve Oteller	1	1	1		3	5
	Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme		2				2
	Mali Kuruluşlar	3	4			6	13
	Eğitim, Sağlık, Spor ve Diğer Sosyal Hizmetler						0
	Teknoloji					2	2
TOPLAM		5	15	3	1	15	38

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 38 halka açık şirket dışında kalan 353 şirkete ait sınırlı denetim raporlarında COVID-19 açıklamasının yer almadığı anlaşılmaktadır. Şekil 1 göstermektedir ki 32 sınırlı denetim raporunda “Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragrafları”nda COVID-19 ile ilgili açıklamalara yer verilirken, üç sınırlı denetim raporunda işletmenin sürekliliğini devam ettirmeye yönelik COVID-19 nedeniyle önemli belirsizliklerin ortaya çıktığı açıklanmıştır. Ayrıca üç sınırlı denetim raporunda ise “Sınırlı Olumlu Görüşün Dayanağı” olarak COVID-19 gösterilmiştir.

Şekil 1. Ara Dönem Sınırlı Denetim Raporlarında COVID-19 İle İlgili Açıklamalar

COVID-19 nedeniyle ortaya çıkan olay ve şartlara bağlı olarak işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin mevcut olduğu açıklamasının yer aldığı sınırlı denetim raporlarının Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret ve Sanayi A.Ş., Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş., Türker Proje Gayrimenkul ve Yatırım Geliştirme A.Ş., Yeşil Yatırım Holding A.Ş. ve Yeşil GYO A.Ş.’ye ait olduğu görülmektedir. Bunlardan Yeşil GYO A.Ş.’nin sınırlı denetim raporunda “Sınırlı Olumlu Görüşün Dayanağı” paragrafında, Yeşil Yatırım Holding A.Ş.’nin sınırlı denetim raporunda “Dikkat Çekilen Hususlar” paragrafında ve diğer üç işletmenin sınırlı denetim raporlarında ise “İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik” paragraflarında bu açıklamaya yer verilmektedir.

Araştırma sonucunda 391 işletmenin 2020 hesap dönemi finansal tablolarına ait bağımsız denetim raporlarından 69’unda COVID-19 ile ilgili açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Bu işletmeler ile ilgili çeşitli bilgiler Tablo 5’te detaylandırılmaktadır. COVID-19’un işletme üzerindeki muhtemel etkisinin büyüklüğü ve gerçekleşme ihtimali kapsamında, 55 şirket üzerinde etkili olduğu yönünde açıklamalar yer almaktadır. 69 denetim raporundan sekizinde ise etkinin belirsizliği vurgulanmaktadır. Üç şirketin (DO & CO Aktengesellschaft, Global Yatırım Holding A.Ş. ve Türker Proje Gayrimenkul ve Yatırım Geliştirme A.Ş.’nin) ise faaliyetlerinin sürekliliği üzerinde COVID-19 kaynaklı önemli belirsizliklerin bulunduğu açıklanmaktadır. Denetim raporunda COVID-19 ile ilgili paragraf yer alan 69 işletmeden 32’sinin pay senetlerinin yıldız pazarda işlem gördüğü ve yüzde 70’inin mali kuruluşlar (33 işletme) ile imalat (15 işletme) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler olduğu söylenebilmektedir.

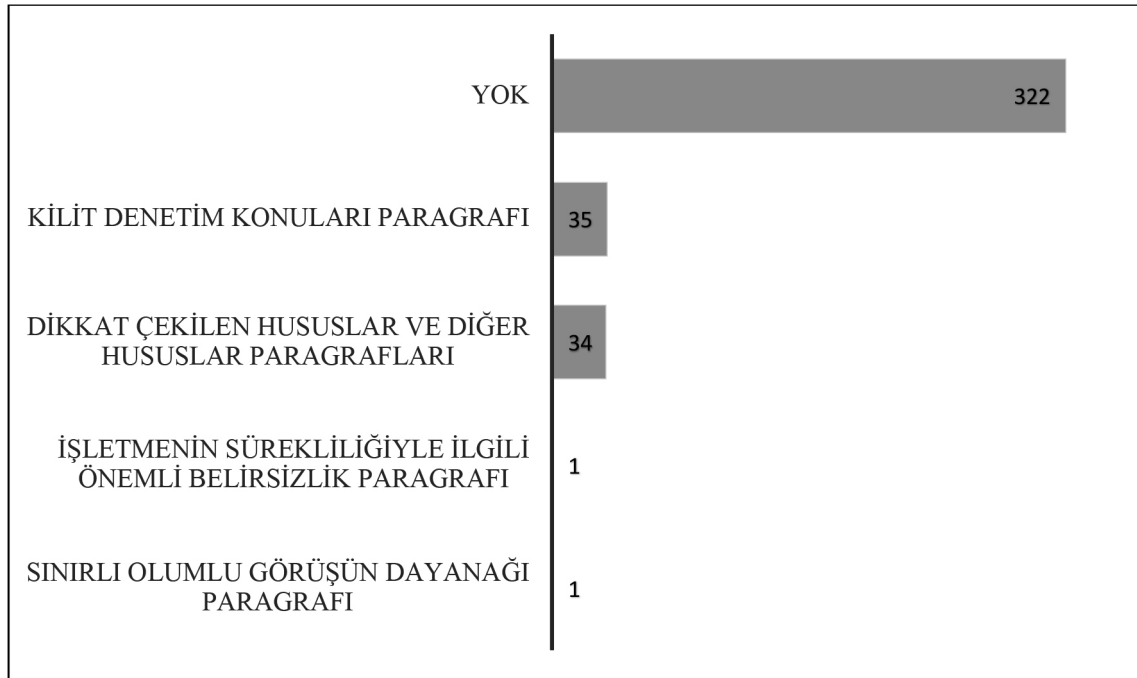
Tablo 5. 31/12/2020 Tarihli Bağımsız Denetim Raporlarında COVID-19'un Etkisi

		ŞİRKET SAYISI					TOPLAM
		Önemli Belirsizlik	Olumsuz Etki	Sınırlı Etki	Etkisiz	Belirsiz Etki	
PAY PİYASASI	Yıldız Pazar	1	28		1	2	32
	Ana Pazar	2	12		1	4	19
	Alt Pazar		7			1	8
	Yakın İzleme Pazarı		4				4
	Piyasa Öncesi İşlem Platformu		4		1	1	6
DENETİM ŞİRKETİ	PwC		19				19
	EY		12				12
	KPMG	1	3				4
	Deloitte		4				4
	Diğerleri	2	17		3	8	30
SEKTÖR	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık				1		1
	Madencilik ve Taş Ocakçılığı						
	İmalat		14		1		15
	Elektrik Gaz ve Su						
	İnşaat ve Bayındırlık	1	2				3
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokantalar ve Oteller		3		1	4	8
	Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	1	3				4
	Mali Kuruluşlar	1	30			2	33
	Eğitim, Sağlık, Spor ve Diğer Sosyal Hizmetler		1				1
	Teknoloji		1			1	2
	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler		1			1	2
TOPLAM		3	55		3	8	69

2020 yılı bağımsız denetim raporlarında COVID-19 ile ilgili yapılan açıklamaların Şekil 2’de yer alan detaylarına bakacak olursak 35 bağımsız denetim raporunda “Kilit Denetim Konuları” paragrafı altında; 34 bağımsız denetim raporunda “Dikkat Çekilen Hususlar” veya “Diğer Hususlar” paragraflarında COVID-19’un etkilerine yer verildiği görülmektedir. İki şirketin (Türk Hava Yolları A.O. ve TAV Havalimanları Holding A.Ş.) 31.12.2020 yılı bağımsız denetim raporunda ise COVID-19 etkileri hem “Kilit Denetim Konuları” hem de raporunda “Dikkat Çekilen Hususlar” paragrafında anılmaktadır. Sı-

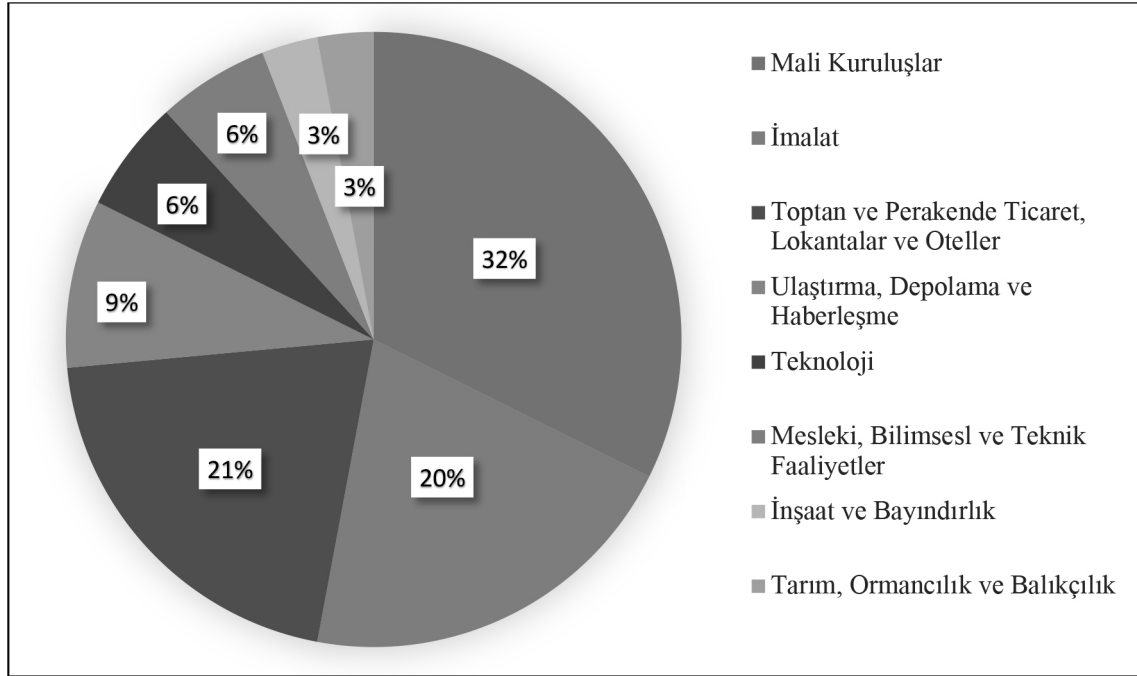

nırlı denetim raporlarından farklı olarak yalnızca bir işletmenin (Türker Proje Gayrimenkul ve Yatırım Geliştirme A.Ş.) 2020 yılı finansal tablolarının bağımsız denetiminde, “İşletmenin Sürekliliği İle İlgili Önemli Belirsizlik” paragrafı yer almaktadır. Bununla birlikte, iki şirketin denetim raporunda ise, işletmenin sürekliliğini devam ettirmeye yönelik COVID-19 nedeniyle önemli belirsizliklerin ortaya çıkmasına ilişkin açıklamalara “Kilit Denetim Konuları” paragrafında yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bir şirketin (Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş.’ye ait) bağımsız denetim raporunda ise “Sınırlı Olumlu Görüşün Dayanağı” paragrafında COVID-19 ilgili açıklamalar yer almaktadır. Pandemi nedeniyle şirketin alacak ve borçlarının doğruluğuna yönelik yeterli mutabakat çalışması yapılamadığı, alternatif test yöntemleri ile gerekli denetim kanıtlarının elde edilemediği ve finansal durumu, finansal performansı ve nakit akışlarında herhangi bir düzeltmenin gerekli olup olmadığının tespit edilemediği belirtilmektedir.

Şekil 2. 31/12/2020 Tarihli Bağımsız Denetim Raporlarında COVID-19 İle İlgili Açıklamalar

Şekil 3 COVID-19’a “Dikkat Çekilen Hususlar” ve “Diğer Hususlar” paragraflarında açıklayan veya ilgili finansal tablo dipnotuna atıfta bulunan denetim raporlarından yüzde 32’sinin (11 adedi) mali kuruluşlara, yüzde 20’sinin (yedi adedi) imalat işletmelerine ve yüzde 21’inin (yedi adedi) toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel işletmelerine ait olduğunu göstermektedir.

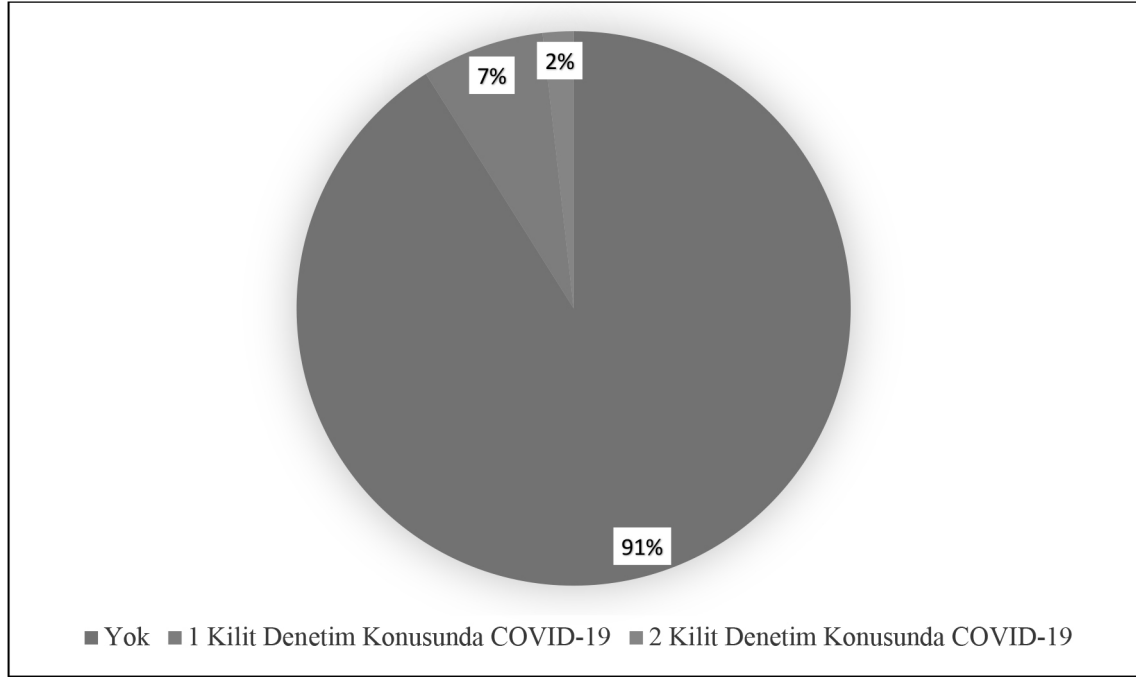
Şekil 3. Sektöre Göre Bağımsız Denetim Raporlarında COVID-19 Pandemisine Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragraflarında Atıfta Bulunulan Şirketler

Çalışmamıza dahil edilen ve bağımsız denetim raporlarının “Dikkat Çekilen Hususlar” ve “Diğer Hususlar” paragraflarında COVID-19’a atıfta bulunan 34 şirketten 17’sinin finansal tablo dipnotlarına atıfta bulunduğu tespit edilen diğer bir husustur. Ayrıca, denetim raporlarında atıfta bulunan ve Tablo 6’da konuların detaylarına bakacak olursak, bu konuların kısıtlayıcı tedbirler, COVID-19’un etkilerine karşı alınan önlemler ve kısa çalışma ödeneği, kredi garanti fonu limitinin artırılması gibi yardımları içeren 19 maddelik “Ekonomik İstikrar Paketi”ni içerdiği anlaşılmaktadır. Denetim raporlarındaki “Dikkat Çekilen Hususlar” ve “Diğer Hususlar” paragraflarında yer verilen açıklamalar ise pandeminin etkilerine (kısıtlayıcı tedbirler, faaliyetlerin durması veya aksamaması, kısmi çalışma, değer düşüklüğü testleri, alacakların tahsilatındaki gecikme vb.) yoğunlaşmaktadır.

Tablo 6. Konuları İtibariyle Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar

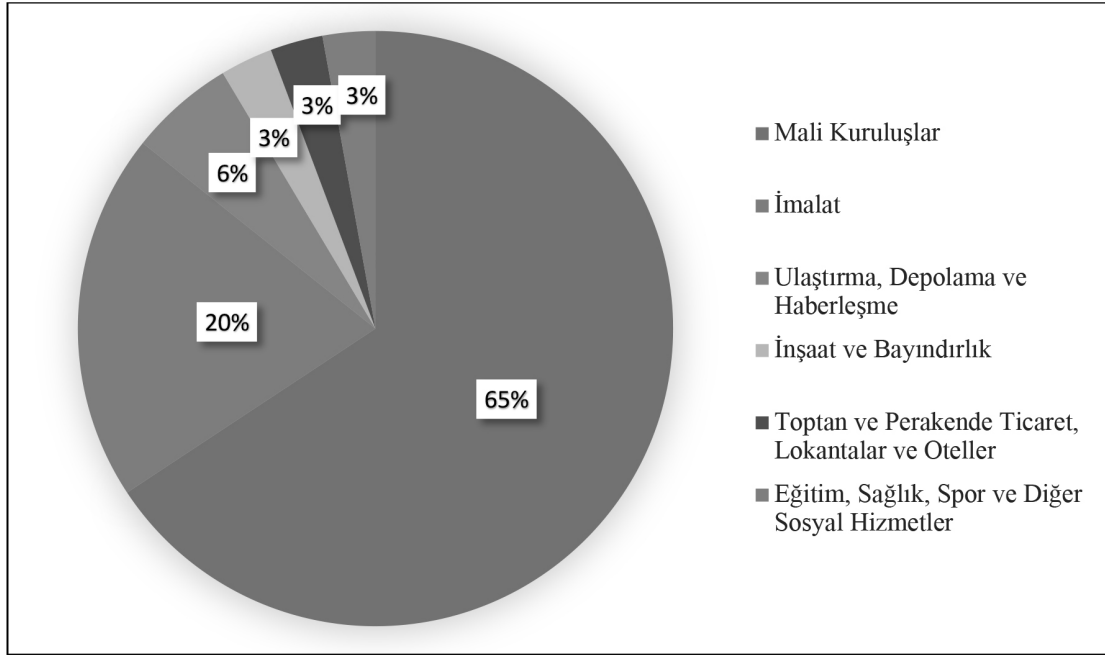
Finansal Tablo Dipnotuna Atf (17 şirket)	Açıklama (17 şirket)
<ul style="list-style-type: none"> • Kısıtlayıcı tedbirler, • Alınan önlemler ve aksiyonlar, • “Ekonomik İstikrar Paketi” 	<ul style="list-style-type: none"> • Kısıtlayıcı tedbirler, • Faaliyetlerin durması veya aksamaması, • Kısmi çalışma, • Değer düşüklüğü testleri, • Alacakların tahsilatındaki gecikme

Araştırma kapsamında Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren işletmelerin denetim raporlarından yaklaşık yüzde dokuzunda COVID-19’un finansal tablolara olan etkilerinin dahil edildiği en az bir kilit denetim konusu yer almaktadır. Şekil 4’te gösterilen bu durum, 391 bağımsız denetim raporundan 356’sında kilit denetim konusu olarak COVID-19’un ele alınmadığına işaret etmektedir.

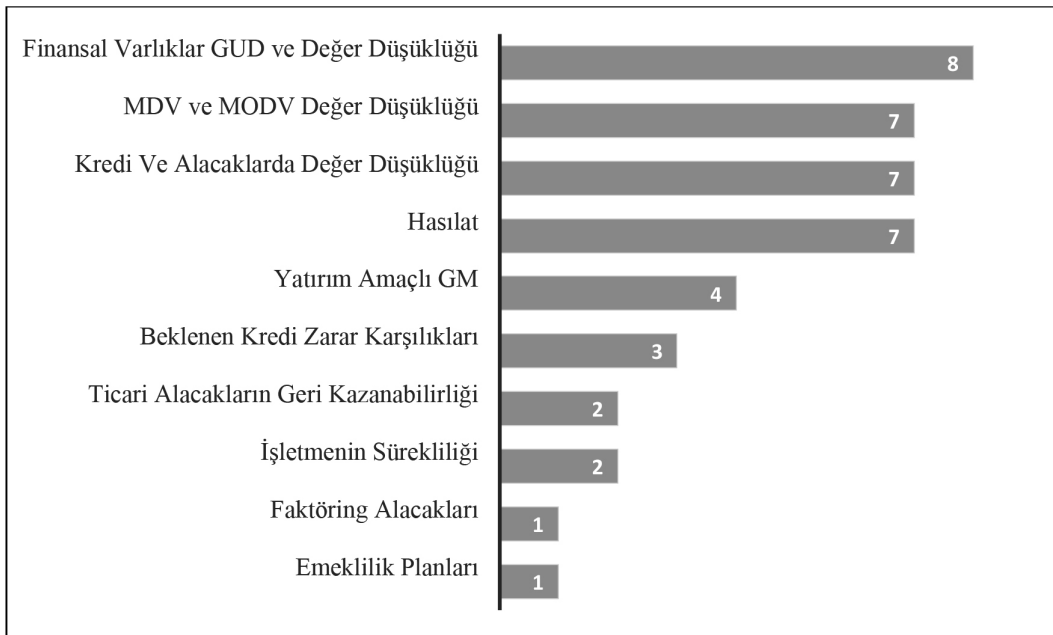
Şekil 4. COVID-19 Pandemisine Atıfta Bulunan Kilit Denetim Konusu Sayıları

Şekil 5’te görüldüğü üzere, COVID-19’a atıfta bulunan kilit denetim konularının yüzde 65’i (23 adedi) mali kuruluşların ve yüzde 20’si (yedii adedi) imalat işletmelerinin denetim raporlarında yer almaktadır. Kilit denetim konuları incelendiğinde, pandemi sırasındaki genel ekonomik durgunluğun, birçok mali kuruluşun operasyonları üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bu sektöre ilişkin finansal tabloların karmaşıklığı artmakta ve bağımsız denetimi daha fazla mesleki yargı ve tahmin gerektirmektedir.

Şekil 5. Sektöre Göre Kilit Denetim Konuları COVID-19 Pandemisine Atıfta Bulunan Bağımsız Denetim Raporları

COVID-19 pandemisine atıfta bulunan toplam 42 kilit denetim konusu tespit edilmektedir. Şekil 6'ya göre bunların yüzde 70'ini finansal varlıkların değerlendirilmesi, şerefiye dahil maddi ve maddi olmayan varlıklar, kredi ve alacakların değer düşüklüğü ile hasılat konuları oluşturmaktadır. Denetlenen şirketlerin yarısından fazlasının mali kuruluşlar olması, denetçilerin kilit denetim konusu olarak anılan konuları belirlemesini açıklamaktadır.

Şekil 6. COVID-19 Pandemisine Atıfta Bulunan Kilit Denetim Konuları

5. SONUÇ

COVID-19 pandemisi ile ortaya çıkan ekonomik belirsizliğin bir sonucu olarak, birçok şirket, işletmenin sürekliliği esasına uygun olarak faaliyet göstermeye devam etme yeteneklerini etkileyebilecek zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklara, faaliyetlere ara verilmesi, kısıtlamalar ve/veya düzenlemeler, tedarik zincirinde kesintiler ve tüketici harcamalarında azalışlar örnek verilebilmektedir. Bunların işletme üzerindeki etkisini belirlemek için yönetim, işletmenin sürekliliğini değerlendirirken kullandığı ve gelecek en az 12 ayı kapsayan muhtemel nakit akışına ait tahminleri gerçekleştirirken eskiye oranla daha fazla çaba harcamalıdır. Daha fazla çaba, yönetimin muhakemelerinin artması ve işletmenin sürekliliği değerlendirmelerine ilişkin denetçilerin şüpheciliklerinin de artması anlamına gelebilmektedir. Pandemi ortamında, yönetimin, denetçilerin ve finansal tablo kullanıcılarının, hem ara dönem hem de yıllık finansal tablolarla ilgili olarak işletmenin sürekliliği ile ilgili sorumluluklarını net bir şekilde anlaması daha da kritik hale gelmektedir.

Beklenenin aksine Türkiye’de, Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren 391 şirketten yalnızca beş halka açık şirketin 2020 yılı ara dönem sınırlı denetim raporunda ve üç halka açık şirketin 2020 yılı bağımsız denetim raporunda COVID-19 pandemisiyle bağlantılı olarak işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyeti ile ilgili ciddi şüphe oluşturabilecek önemli belirsizliklere yer verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca bir önceki yıl aynı döneme ait denetim raporları da incelenmiştir. Buna göre, anılan beş işletmeye ait 2019 yılı 6 aylık sınırlı denetim raporlarından zaten Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret ve Sanayi A.Ş., Yeşil Yatırım Holding A.Ş. ve Yeşil GYO A.Ş. için COVID-19 pandemisi yaşanmadan önce de işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olduğu belirtilmektedir. 2019 yılı bağımsız denetim raporları incelendiğinde ise anılan üç işletmenin de finansal tablolarının bağımsız denetimlerinin sonucunda olumlu görüş aldığı ve işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli bir belirsizliğe rastlanmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, adı geçen şirketler için 2020 yılı itibariyle işletmenin sürekliliğini tehdit eden unsurun COVID-19 pandemisi olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Öte yandan, COVID-19 pandemisi gibi olağandışı durumlarda, denetim raporlarında işletmenin sürekliliği ile ilgili paragrafların sayısında çok fazla artış olması ve finansal tablolarda riskler ve belirsizlikler hakkında daha fazla açıklamaya yer verilmesi beklenen bir durum iken Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren halka açık şirketler için bu öngörünün karşılık bulmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

S&P Global’in COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen, bir süre faaliyet gösteremeyen, faaliyetleri sektöre uğrayan sektörler olarak açıkladığı havayolu, sanat, eğlence, boş zamanları değerlendirme hizmetleri, petrol ve doğalgaz, otomobil parça ve ekipman ile lokantalar ve oteller sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin sınırlı denetimleri ve bağımsız denetimleri sonucunda, beklenenin aksine işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli bir belirsizliğe dikkat çekilmemesi hususu önem arz etmektedir.

Bir önceki bölümde açıklanan işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyeti ile ilgili ciddi şüphe oluşturabilecek olay ve şartlar ortaya çıkmış olmasına rağmen, sonuçlardan da görüldüğü üzere, işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli belirsizliğe Borsa İstanbul’da incelenen şirketlerin denetim raporlarından çok azında yer verilmiştir. Denetim şirketlerinin, bu yöndeki tutumlarının nedenleri bir başka çalışmanın konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Accountancy Europe (2020, Mart 20). *Coronavirus crisis: implications on reporting and auditing*. Erişim Tarihi: 10.04.2021, <https://www.accountancyeurope.eu/publications/coronavirus-crisis-implications-on-reporting-and-auditing/>
- Adana, B. A. ve Özbirecikli, M. (2020). Bağımsız denetim sürecinin Covid-19 salgınının etkileri açısından değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 2080-2093.
- Akdoğan, N. ve Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri*, Gazi Üniversitesi Yayın No: 98, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 44. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Anadolu Ajansı (2020, Mart 11). *Dünya Sağlık Örgütü yeni tip koronavirüsü küresel salgın ilan etti*. Erişim Tarihi: 17.02.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/dunya-saglik-orgutu-yeni-tip-koronavirusu-kuresel-salgin-ilan-etti/1762600>
- Arnold C. (2020). *Summary of Covid-19 Audit Considerations*. Erişim Tarihi: 28.04.2021, <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/summary-covid-19-audit-considerations>
- Cavlak, H. (2020). Covid-19 pandemisinin finansal raporlama üzerindeki olası etkileri: BİST 100 Endeksi'ndeki işletmelerin ara dönem finansal raporlarının incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2020 Özel Sayı, 143-168.
- Crucean, A. C. ve Hategan, C. D. (2021). Effects of the Covid-19 Pandemic estimated in the financial statements and the auditor's report. *Audit Financiar*, 14 (161), 105-118.
- Çil Koçyiğit, S., Güngör Tanç, Ş. ve Elitaş, B. L. (2018). İşletmenin sürekliliği ve bağımsız denetçi raporlarının Türkiye Bağımsız Denetim Standartları (BDS 570 ve BDS 700) açısından incelenmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (53), ss.143-162.
- Deloitte (2020a). *COVID-19 financial reporting trends - different news or more of the same?* Financial Reporting Alert, 20-5. Erişim Tarihi: 03.02.2021, <https://dart.deloitte.com/USDART/home/publications/deloitte/financial-reporting-alerts/2020/covid-financial-reporting-trends-sep-20>
- Deloitte (2020b). Financial reporting considerations related to COVID-19 and an economic downturn, Erişim Tarihi: 01.02.2021, <https://dart.deloitte.com/USDART/home/publications/deloitte/financial-reporting-alerts/2020/financial-reporting-considerations-economic-downturn-covid#SL630882441-519762>
- Dohrer, B. ve Mayes, C. (2020, Mayıs 15). Auditing during COVID-19: 6 areas to focus on. *Journal of Accountancy*, Erişim Tarihi: 30.04.2021, <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2020/may/auditing-during-coronavirus-pandemic.html>
- Dohrer, B. ve Tysiac, K. (2020, Nisan 3). Going concern tips for auditors during the pandemic, *Journal of Accountancy*, Erişim Tarihi: 30.11.2020, <https://www.journalofaccountancy.com/news/2020/apr/going-concern-tips-for-auditors-during-coronavirus-pandemic.html>
- Dünya Bankası (2020, Kasım). Recovery from the Pandemic Crisis: Balancing Short- Term and Long- Term Concerns. *Research Development*, Erişim Tarihi: 18.02.2021, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjChai72cDtAhVDCRAIHePqBhIQFjACe-gQIBxAC&url=http%3A%2F%2Fpubdocs.worldbank.org%2Fen%2F518601605539084074%2FRecovery-from-the-Pandemic-Crisis-11-November-2020-REV.pdf&usq=AOvVaw1kBEtmN83pLR4SjGq4ZzCd>
- IAASB (2020a). *Going concern in the evolving environment- audit considerations for the impact of COVID-19*, Erişim Tarihi: 30.11.2020, <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-Staff-Alert-Going-Concern-April-2020.pdf>

- IAASB (2020b). *Auditor Reporting in the Current Evolving Environment Due to COVID-19*, Erişim Tarihi: 25.04.2021, https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Staff-Alert-Auditor-Reporting-Final.pdf?utm_source=IFAC+Main+List&utm_campaign=87173fe1a0-EMAIL_CAMPAIGN_2018_11_15_07_08_COPY_01&utm_medium=email&utm_term=0_cc08d67019-87173fe1a0-80438125
- IFRS (2021). *Going concern -a focus on disclosure*, Erişim Tarihi: 25.05.2021, <https://cdn.ifrs.org/content/dam/ifrs/news/2021/going-concern-jan2021.pdf?la=en>
- IMF (2020, Ekim). *World economic outlook: A long and difficult ascent*, Erişim Tarihi: 10.02.2021, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>
- KGK (2020). *COVID-19 salgınının yürütülen bağımsız denetimlere etkisi*. Erişim Tarihi: 12.02.2021, <https://www.kgk.gov.tr/ContentAssignmentDetail/4657/COVID-19-Sa>
- KGK (2019). *Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi (BDS 701)*. Erişim Tarihi: 10.06.2021, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/BDS%20701.pdf
- KGK (2020). *Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi (BDS 705)*. Erişim Tarihi: 15.06.2021, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/BDS%20705.pdf
- KGK (2020). *Bağımsız Denetçi Raporunda Yer Alan Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragrafları Standardı (BDS 706)*. Erişim Tarihi: 18.06.2021, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/BDS%20706.pdf
- KGK (2018) *Finansal Tabloların Sunuluşu (TMS 1)*. Erişim Tarihi: 05.05.2021, [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TMS%201\(1\).pdf](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TMS%201(1).pdf)
- KGK (2020). *İşletmenin Sürekliliği (BDS 570)*. Erişim Tarihi: 18.01.2021, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/BDS%20570.pdf
- Köse, T. ve Ağdeniz, Ş. (2020). COVID-19 salgınının BDS 570 İşletmenin Sürekliliği Standardının uygulama sürecine etkileri. *Mali Çözüm Dergisi*, 30, ss.69-94.
- KPMG (2020a). İş dünyası gözünden COVID-19'un etkileri anketi vol- 2. KPMG Türkiye Strateji ve Operasyonlar Danışmanlığı Çalışmaları, Erişim Tarihi: 5.02.2021, <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2020/06/is-dunyasi-gozunden-covid-etkileri-vol2.html>
- KPMG (2020b). *Impact of COVID-19 on the going concern assessment and disclosures*, Erişim Tarihi: 06.02.2021, <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/03/covid-19-going-concern-3a.html>
- KPMG. *COVID-19: Financial reporting*. Erişim Tarihi: 08.02.2021, <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/03/covid-19-financial-reporting-resource-centre.html>
- Mert, H., Güner, M. ve Duyar, G. (2019). İşletmenin Sürekliliği Standardının denetim raporlarına etkilerinin BİST kapsamındaki şirketler üzerinde araştırılması. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 19(57), ss.119-140.
- PCAOB (2020). *Spotlight COVID-19: Reminders for audits nearing completion*, Erişim Tarihi: 20.02.2021, https://pcaob-assets.azureedge.net/pcaob-dev/docs/default-source/documents/covid-19-spotlight.pdf?svrsn=24e6b033_0

PwC (2020). *Insights: Examples for reporting the impact of COVID-19 on going concern and subsequent events in financial statements*, Erişim Tarihi: 20.05.2021, <https://www.pwc.com/my/en/assets/publications/2020/pwc-insights-examples-reporting-impact-of-covid-19-on-going-concern-and-subsequent-events.pdf>

S&P Global (2020). *Industries most and least impacted by COVID-19 from a probability of default perspective–September 2020 update*, Erişim Tarihi: 22.02.2021, <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/blog/industries-most-and-least-impacted-by-covid19-from-a-probability-of-default-perspective-september-2020-update>

Savova, K. (2021). *Global impact of COVID 19 on the concept of “Going Concern”*. SHS Web of Conference, 92, 01045.

Sevilengül, O. (2014). *Genel Muhasebe*, 17. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Terzi, S. ve Atmaca, M. ve Öktem, B. (2016). İşletmenin sürekliliği varsayımının değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BİST) Sınâî Endeksi örneği. *Öneri Dergisi*, 12(45), ss.515-535.

Tibiletti, V., Marchini, P. L., Gamba, V. ve Todaro, D. L. (2021). The impact of COVID-19 on financial statements results and disclosure: First insights from Italian listed companies. *Universal Journal of Accounting and Finance*, 9(1), 54 - 64.

Tysiac, K. (2020, Aralık 9). Tips for auditing in a COVID-19 environment. *Journal of Accountancy*. Erişim Tarihi: 15.02.2021, <https://www.journalofaccountancy.com/news/2020/dec/auditing-tips-in-coronavirus-environment.html>